

Korten, David C. : Nová ekonomika – model živé země

2016

Autor (*1937) v tomto příspěvku shrnuje své dlouhodobé poznatky, vyjádřené v knize *Change the Story, Change the Future. Economy for a Living Earth* (Oakland, CA, Berrett Koehler, 2015).

Je absolventem Stanford University Graduate School of Business, působil jako profesor na Harvard Business School. Specializuje se na lokální ekonomiku, je známým kritikem globalizace a korporátní ekonomiky.

V případě selhávání systému nestačí řešit jeho projevy, musí se najít jejich primární zdroj a na ten soustředit své úsilí. Současný systém je sebevražedný a jediné řešení je vystavět nový systém od základů.

1. Základní cíle

- Základem musí být zdravý ekosystém, podporující život na Zemi ve všech formách. Uspokojování potřeb jen lidstva tedy má svá omezení.
- Podstatné je sdílení zdrojů tak, aby každý člověk měl k dispozici prostředky k životu.
- Nezbytná je autentická, živá demokracie, každý musí mít právo se vyjadřovat k rozhodnutím, ovlivňujícím jeho život, a to transparentně a s nenásilným procesem řešení konfliktů.

Systém „žijící ekonomiky“ se opírá o model živých organismů. Současný systém oceňuje život pouze jeho tržní hodnotou. Iluzorní „bohatství“ se vytváří ničením životního prostředí, tedy schopnosti Země podporovat život. Přitom se vytváří nepatrně početná vrstva obyvatel charakteristická nadměrným konzumem na úkor ostatních, kteří nemohou ovlivnit společenská pravidla, protože politická moc je spojena s mocí ekonomickou a vytváří zákony výhradně ke svému dalšímu ekonomickému prospěchu.

Je to ovšem všechno výtvar lidské mysli, který lze také pomocí lidské energie změnit.

2. Hlavní změny proti současnosti

Jde o strukturu systému, kde lze najít dvě základní vady.

První je v definici peněz jako kulturní hodnoty (místo kvality života).

Druhá je preference globálních korporací před živými komunitami jako organizační základny politické moci.

Peníze jsou přitom jen abstraktní čísla v lidském vědomí, jinak neexistují. Jejich smyslem je způsobit chybnou orientaci životní energie lidí na základě iluze, že jsou bohatstvím, měřítkem jejich individuální a sociální hodnoty.

Logicky pak lidstvo předává svou pravomoc abstraktním korporacím, jejichž cílem je produkovat zisk za každou cenu. Tím se monetarizují dříve běžné vztahy mezi lidmi a prostředky jejich obživy v přírodě, které byly dříve spravované kolektivně. Vše nyní závisí na individuálním přístupu k penězům, to je jediná vazba, na které dnes v daném systému záleží.

Ztrácíme tím možnost rozpoznat, co je důležité. Z pohledu korporací je třeba zaměstnat co nejméně zaměstnanců za co nejnižší mzdy. Naopak živá komunita, skládající se z domácností, preferuje co nejvyšší mzdy při co nejvyšší zaměstnanosti svých členů k maximalizaci svých příjmů. Přitom neopomíjí své okolí, životní prostředí, potřebuje čistý vzduch a čistou vodu, trvá na udržitelném lesním hospodářství apod.

Změna perspektivy pohledu je základním zdrojem potřebných změn.

Tradičně byla domácnost živým organismem do značné míry soběstačným z hlediska životních potřeb, směřující přebytky jen se svým bezprostředním okolím a vyznačujícím se pevnými vazbami mezi svými členy, lidmi nebo zvířaty. Postupně se ale ztrácela především vazba k lokalitě, sousedy už sotva známe a směnu moderují peníze. Identifikujeme se s korporacemi, protože se domníváme, že se tak osvobodíme od pravidel v komunitě vyžadovaných (a často nezbytných), přitom ale upadáme do peněžního otroctví.

Musíme se naučit žít jako globální živá komunita cestou opětovného návratu k přírodě, směrem dočasně přerušeným průmyslovou revolucí. To také znamená návrat k relativně egalitářské společnosti. Ve skutečnosti totiž oligarchie, panující už přes 5000 let a především se udržující vyvoláváním konfliktů mezi rasami, pohlavími, náboženskými skupinami nebo různými etniky, nikam nezmizela, jen se dnes skryla za korporatokratickou s globálním dosahem a také s globálním ohrožením rovnováhy, potřebné k udržení života na Zemi. Současná úroveň materiální spotřeby v celosvětovém měřítku je už dnes globálně neudržitelná (některé prameny uvádějí, že bychom potřebovali 1,6 Země k dosažení rovnováhy).

3. Zásadní mechanismy

Musíme odbourat čtyři základní pilíře sebevražedného modelu:

- zbožštění peněz a trhu – tato vize nás přesvědčuje, že peníze jsou bohatství,
- zbožštění penězi řízené ekonomiky – promítá se tu tato nemorální a nefunkční ideologie do tak zvané vědy,
- právní systémy, přiznávající finančním aktivitám více práv než živým komunitám,
- tzv. demokratický systém s funkcí jeden dolar = jeden hlas, preferující monopolistickou koncentraci hlasů absentujících vlastníků, což slouží penězům na úkor života lidí.

Peníze se musí nahradit pojmem „život“. Ekonomika musí vycházet z toho, že pouze život je základnou pro veškeré bohatství v reálném světě, ekonomika je povinná sloužit životu a ne naopak. Zákony musí respektovat to, že bez života na Zemi nejsou ani lidé, ani korporace. Proto musí být demokratické hlasování jeden člověk = jeden

hlas podložen ekonomicky tak, že každý musí vlastnit prostředky (takový podíl na výrobních prostředcích), které mu umožňují slušný život.

Podstatou je změna přístupu k chápání ekonomiky, která ve snaze napodobovat exaktní vědy dává přednosti svým (pseudo)matematickým modelům, kde se proměnné považují za konstanty. K tomuto účelu se redukují reálná aktiva na jejich finanční vyjádření, přičemž se nebere v úvahu ani otázka změn politické moci, zdraví sociálního systému, poškození životního prostředí.

Tento přístup nevnímá zásadní rozdíl mezi tím, co je důležité pro individua a co pro společnost jako celek. Pro individuum nedostatek peněz znamená omezení individuální spotřeby. Každý národ se svou centrální bankou a vlastní měnou může naproti tomu vyprodukovat dostatek peněz jen prostřednictvím klávesnice počítače – pro stát jako celek se tak peníze nikdy nestanou nějakým omezením.

Naopak omezením v národním měřítku je lidský kapitál (zdraví a schopnosti pracovníků), sociální kapitál (vazby, důvěra, vzájemná péče – základy zdravé komunity) a schopnost biosystému k udržení života (biokapitál).

Současná sebevražedná ekonomika drancuje všechny tři druhy tohoto kapitálu a transformuje je na „fantómové bohatství“. Úkolem ekonomů je zde především produkovat údaje vhodné pro podporu politiků – třeba růst HDP a modely potvrzující, že je tak zajištěn růst bohatství pro všechny. Ekonomové řídící se „reálným bohatstvím“ se drží těchto zásad:

- cílem ekonomiky je sloužit životu,
- peníze jsou pouhým prostředkem, nikoliv cílem,
- veškerá tvorba bohatství závisí na schopnosti Země podporovat život, sdílíme tuto Zemi a musíme se podle toho naučit chovat,
- základem zdravého rozvoje lidské komunity je rovnost ve vzájemných vztazích a kooperační vztahy k okolní přírodě,
- test ekonomického výkonu spočívá v tom, jak dobře přispívá k rozvoji (udržení) biokapitálu,
- základem ekonomické analýzy musí být domácnosti (hledající dobrý život pro své členy), ne korporace maximalizující zisky a plat manažerů nebo třeba spekulanti s akciemi na finančních trzích,
- stabilní, produktivní a inovativní je ekonomika, vycházející ze soběstačnosti komunit, které sdílejí znalosti a zdroje a obchodují se svými sousedy,
- tyto komunity jsou silnější a zdravější, limitují-li peněžní směnu na ty relace, které se zakládají na vzájemné důvěře a sdílení hodnot,
- reálné investování je dlouhodobé, přináší společnosti reálné hodnoty, krátkodobé spekulace pouze vykořisťují a přerozdělují bohatství vytvořené jinými, a to výhradně ve svůj prospěch,
- komunitním cílům lépe slouží obchod založený na lokálních zdrojích, na partnerech, kteří se navzájem znají, na rozdíl od anonymních vlastníků globálních korporací, obchodovaných na globálních finančních trzích.

Je zřejmé, že tento přístup znamená nutnost vytvoření nové ekonomické vědy. Její hlavní zásady tvoří:

- zkoumání ekonomického výkonu indikátory zdraví a udržitelného rozvoje individuí, komunit i Země jako celku,
- přísné limity koncentrace ekonomické moci (například zákaz vlastnění firem mezi sebou),
- vztahy v komunitách se zakládají na vzájemné důvěře, péči a především odpovědnosti,
- rozhoduje se lokálně,
- zásadou je soběstačnost, užití místních zdrojů k uspokojení místních potřeb,
- stabilní a dlouhodobé, lokálně vázané vlastnictví,
- jistota zaměstnání pro všechny zájemce,
- rovnostářská distribuce příjmů, konzistentní s příspěvkem pro zdraví komunity,
- zaměstnanecké vlastnictví podniků – eliminace třídních rozdílů,
- daňová politika podporující rovnoměrnou distribuci bohatství, odměňující produktivní inovace, odrazující spekulace a predátorské praktiky.

V právním systému se musí vyvážit práva individuí (preferovaná kapitalismem) a práva komunit, kolektivů (preferovaná socialismem). Velkým problémem je „západní“ definice majetkových práv (hranice přírodních ekosystémů nemají nic společného s vlastnickými právy na parcely, lesy, zemědělskou půdu).

V otázkách demokracie současná propaganda tvrdí, že na síle peněz ve volbách není nic špatného, že nadnárodní firmy jsou také tvořeny lidmi a jde jen o jinou formu výkonu lidských práv. Ve skutečnosti je to ale demokracie peněz, ne lidí, zejména ve firmách, kde vzdálený vlastník ani často netuší, kterou korporaci vlastní. Váha politické moci globálních korporací je přímo úměrná úbytku váhy demokratického rozhodování živých lidí, omezení demokracie na formu oligarchie a korporatokracie.

Jsou známé a potřebné nástroje k řešení tohoto vývoje – omezení vnímání korporací jako právnických osob s určitými právy podobnými osobám fyzickým, zákaz nebo jejich omezení působit v politických aktivitách, eliminace tzv. „nezávislých výborů“ reálně prosazujících politické cíle, limitace darů politickým stranám, pravidla pro přístup do médií apod.

Bez reálné ekonomické demokracie (založené na vlastnictví prostředků potřebných k udržení existence) není politická demokracie. Musí to být přímé vlastnictví dávající individuím nezávislost, ne vlastnictví firemní nebo státní. To je reálné v komunitním měřítku (voda, čistý vzduch, úrodná zemědělská půda, obydlí). Tento návrat k původním představám Jeffersona a Smitha je základním principem živé Země, autentické demokracie, nové ekonomiky.

Je to pravý opak vytváření „bezešvé“ globální ekonomiky na bázi „volného obchodu a svobodného trhu“, kde je cílem eliminovat politickou moc místních národních vlád ve prospěch nevolených, ale finanční silných korporací, upevňujících svou moc tzv. „obchodními“ smlouvami, nadřazenými všemu a vedoucími k monopolizaci přístupu k výrobním prostředkům a k zániku demokracie.

4. Geografická představa umístění modelu

Země je naše společné bohatství, dědictví a naše povinnost je zachovat její schopnost udržet a podporovat život ve všech formách. To vyžaduje promyslet řadu otázek kolem demokracie obecně, vlastnických práv, ekonomické spravedlnosti, korporací jako institucí – tak, jak se podařilo v historii eliminovat „božské právo králů“. Aktivity lidstva významněji ovlivňující život na Zemi započaly zhruba před 200 lety. To ve srovnání s 200 000 lety jeho existence není mnoho.

Jen před 20 lety nabylo lidstvo vytvořením internetu ojedinělou možnost vzájemné globální komunikace. To umožňuje v lidech probudit vnímání společného osudu, vědomí věčných pravd, to, že jediným nepřítelem lidstva je lidstvo samo.

5. Časový plán

Čas se krátí – nemáme víc než dvě dekády k takovým aktivitám, které zmírní důsledky naší činnosti a zabrání kolapsu.

6. Teoretické základy změny

Sebevražedná kultura hodnotí život jen jeho tržní cenou a koncentruje politickou moc v nadnárodních korporacích. Tato struktura je hierarchicky založená už v dávné historii a sama od sebe se nezmění.

Primární chybou je to, že si neuvědomujeme souvztažnost politické a ekonomické demokracie. Obojí teď uchopily globální korporace.

Celý systém ale závisí na živé energii lidstva, sám od sebe žádnou energii nedisponuje. Záleží tedy jen na tom, jak tuto energii přeměrovat.

Změna je možná, budou-li spolupracovat ti uvědomělejší uvnitř systému, ale vedení musí pocházet ze sociálních hnutí, organizovaných mimo tento systém. Toto hnutí musí mít globální charakteristiku, sdružující všechny generace, rasy, náboženství, etnika. Není na to nikde návod ani plán, musí se postupovat zkusmo, samoorganizováním, schopností se učit z chyb, bez hierarchie. Vůdcovství probíhá živelně, vůdců je mnoho.

Cílem ale není budování izolovaných komunit minulosti. Nová civilizace je globální, kompatibilní s globálním ekosystémem.

7. Ekonomická specifika

Vzorem organizace je lidské tělo. Život není organizován hierarchicky, ale jako interaktivní společenství (holarchie) autonomních skupin složitým, těžko pochopitelným postupem zdola nahoru. Lidské tělo je přitom v pojetí ekosystému celé Země jen jeho nepatrnou složkou.

8. Specifika společenského vývoje

Základem politické demokracie je demokracie ekonomická. Přitom žádný jednotlivec nevytvořil přírodní systém, na kterém všichni závisí. Je to společné dědictví sdílené všemi, veškerými živými bytostmi. Proto je naše představa, že

bychom mohli něco z toho vlastnit, absurdní. Každý má právo sdílet základní prostředky k životu, nikdo nemá právo je vlastnit v nadměrné míře, omezující ostatní. Tato idea vede k rovnoměrné distribuci vlastnických práv, s rostoucí hustotou populace stále důrazněji.

Monopolismus v jakékoliv podobě a privatizace společného dědictví je bezpráví.

Redistribuce ve smyslu ekonomické demokracie je podmínkou budoucnosti lidstva. K tomu se musí:

- uzavřít daňové ráje,
- zavést daň na finanční transakce,
- 100% daň z kapitálových zisků z investic na kratší dobu než jeden měsíc,
- zavést progresivní daň na velké majetky, směřovanou k vybavení každé osoby starší 21 let prostředky k zajištění vlastního obydlí a produkčních aktiv k obstarání životních potřeb,
- plné zdanění užívání zdrojů ve společném vlastnictví.

Prímé vlastnictví se předpokládá u firem do 20 zaměstnanců, větší firmy musí mít podobu družstev, zejména většina bank či pojišťoven, nebo veřejných podniků obhospodařujících přírodní monopoly – voda, energie, odpady, komunikace.

Korporace jako právnické osoby jsou vlastně podobné živým superorganizmům. Nejproblematictější jsou ty ziskově orientované. Nejsou vázány na komunitu, socializují ztráty, nenesou osobní odpovědnost za svou činnost. Představují rakovinné buňky ve zdravé lidské společnosti. Musí se přeměnit na neziskové, popřípadě zaměstnanci vlastněné firmy.

Družstva mohou v principu generovat zisk, ale ten musí (ve smyslu družstevnictví) sloužit ku prospěchu výhradně členům družstva.

Tyto podniky jsou podstatou budoucího systému živé ekonomiky a autentické demokracie.

Přitom celá transformace spočívá na vůli těch nejmnocnějších současných vlastníků – penzijních fondů a podobných nadací, působících ve veřejném zájmu. Disponují pro to dostatečnou finanční kapacitou.

Investice se v tomto systému neměří jen jejich finanční návratností, ale hmatatelným přínosem pro životní prostředí nebo sociálním benefitem.

Autentický trh musí splňovat řadu podmínek – plnou informovanost obou stran (žádná obchodní tajemství), zahrnutí veškerých nákladů do ceny a maximální omezení monopolizace a kartelů. Tomu vyhovují především místní trhy, hlavní rys budoucí živé ekonomiky. Také soběstačnost domácností ve smyslu vlastní produkce potravin, údržby apod. je důležitým rysem, jakož i volná bezpeněžní směna případných darů nebo neplacené práce.

Proto bude HDP, měřící jen peněžně vyjádřené toky, vlastně klesat. To ale nevadí, protože podstatou HDP je vlastně měření nákladů určité životní úrovně, ne životní úroveň jako taková. Růst potřebují banky, aby bylo možné splácet jistinu dřívějších dluhů zpravidla pomocí nově vytvořených peněz, a je také potřeba k vytvoření nových pracovních míst místo těch, které přirozený technický rozvoj eliminuje.

Samospráva bioregionálně orientovaná je tou relativně samostatně jednající skupinou buněk v živém organismu, kooperující a sdílející své zdroje hlavně s bezprostředními sousedy. Lidé v tomto celku mají plnou kontrolu nad svým osudem, kooperace zde převažuje nad konkurencí.

Ideálně každá osoba má vlastní prostředky k zajištění své obživy, a to včetně přístřeší. To vyžaduje značnou redistribuci bohatství, spolu s obnovením ideálů vzájemné péče a vztahů v rodinách a komunitách.

Vyžaduje to celkovou změnu kulturního prostředí k uvolnění dosud úmyslně potlačovaného vnímání lidstva jako součásti vesmírného univerza a potlačování citů, ukrytých v lidských srdcích.

Ve vlastním zájmu musí dojít k potlačení současné nadměrné spotřeby a významnému nárůstu soběstačnosti v potravinách, k rozšíření ideje sdílení majetku či pronájmu majetku nevyužitého, k nárůstu barterových směn. Nejvýznamnější ale bude nárůst vlastnictví domů a bytů. Také zavedení nákladově neuznatelných výdajů na reklamu přinese snížení spotřeby.

Významně se tak sníží závislost na placené práci ve prospěch volného času a místních aktivit či vazeb.

9. Specifický vliv na životní prostředí

Myšlenka živé ekonomiky je založena na představě jejího umístění uvnitř světa přírody, její živé složky, se kterou se musí kooperovat. Proto je třeba vnímat HDP jen jako náklad určitého stylu života, směřujícího ke kolapsu. Integrita systému života na Zemi musí být zachována bez ohledu na to, kolik peněz by její porušení přineslo.

Platí, že je-li v rovnováze lokální biosystém, pak je v rovnováze i celek. Proto jsou scestné globální smlouvy, omezující právě tyto lokální rovnováhy a možnost jejich udržení.

10. Specifika v politice

Navrhovaný systém vyžaduje zásadní změnu pojetí vlastnických práv. Práva Země jako živého organismu jsou nadřazena lidským právům či vlastnickým hranicím.

Je to věc změny Ústavy, ale i myšlení Nejvyššího soudu (v USA), kde se příliš často nerozlišuje mezi právy živých bytostí a právnických osob – korporací, což představuje přímý útok na demokracii, na individuální svobodu. To se zakrývá propagandou idejí, že obecná filosofie dneška je maximum svobody jednotlivce bez jakékoliv odpovědnosti (rozpad rodiny, prosazování anomálií ve společnosti, hesla

„tady a teď“ i za cenu zadlužování, a to vše při absenci pozitivní vize budoucnosti. Je to nebezpečná iluze – žádný individuální lidský organizmus není osamoceně schopen přežít. Lidstvo je geneticky předurčeno ke kooperaci a k adaptaci na lokální podmínky. Rozhodování u živých organizmů je obecně vždy jen lokální. I lidská spolupráce musí respektovat subsidiaritu, co nejnižší úroveň rozhodování konzistentní se zájmem vyššího celku.

Podstatného vyrovnání životní úrovně lidstva jako celku lze dosáhnout nejen omezením nadměrné spotřeby, ale i přesměrováním zdrojů dnes neúčelně vynakládaných do zbrojení, válek a vzájemného zabíjení, a to i bez ohledu na významný negativní dopad na fetiš HDP v řadě států. Vzbuzování strachu je v současnosti základním společenským organizačním prvkem korporací, který zákonitě směřuje do autoritativních režimů, lépe těmto korporacím vyhovujících. Organizace zdola na bázi komunit je naopak v principu demokratická, čelí krizi politických stran jak levice tak pravice.

11. Reálné příklady, experimenty, modely

Je nesčetný počet příkladů i zkušeností, ovšem jen v malém měřítku. Zájemci je najdou na www.yesmagazine.org.

Září 2016

Zpracoval: Ing. Jan Procházka, CSc.